

Пора олиш-беришда воситачилик қилиш тарихи ва ривожланиш босқичлари

Хожиёва Рузигул Худайбердиевна

Хуқуқни муҳофаза қилиш академияси Криминалистика ва экспертиза турлари кафедраси уқитувчиси, Тошкент давлат юридик университети докторанти

Пора олиш-беришда воситачилик қилиш жинояти бошқа порахўрлик билан боғлиқ жиноятлар сингари мазмун моҳияти ва ҳуқуқий оқибати қилмишнинг ижтимоий хавфлигига кўра ривожланиб бориб, қуйида биз ушбу жиноятнинг жиноят қонунига киритилиши ва ривожланиш тарихига назар соламиз.

Ушбу жиноят тури амалдаги Жиноят кодексининг 212-моддасида белгиланган бўлиб, бундан олдин ушбу жиноят учун жавобгарлик Ўзбекистон ССР Жиноят кодексига ҳам мавжуд бўлган. Ўзбекистон ССР Жиноят кодексининг 154-моддаси Пора олиш-беришда воситачилик қилиш деб номланган ва ушбу модданинг биринчи қисмига кўра¹:

Пора олиш-беришда воситачилик қилиш —

икки йилдан саккиз йилгача муддатга озодликдан маҳрум қилиш билан жазоланади. Ушбу нормада пора олиш-беришда воситачилик қилиш жинояти акс этган бўлса-да унинг мазмун-моҳияти, қандай ҳаракатлар пора олиш-беришда воситачилик қилиш эканлиги тўлиқ очиб берилмаганлиги билан ҳозирги Жиноят кодексигаги нормадан фарқ қилади. Бундан ташқари, Ўзбекистон ССР Жиноят кодексига ушбу қилмиш учун тайинланганидан жазо ҳам биргина озодликдан маҳрум қилиш жазоси билан чекланиб қолган ҳолос.

154-модданинг иккинчи қисмида жиноят учун жавобгарликни оғирлаштирувчи ҳолатлар акс этган бўлиб, унга кўра:

Пора олиш-беришда бир неча марта воситачилик қилиш, ёки илгари порахўрлик учун судланган шахс томонидан ёхуд ўз хизмат мансабидан фойдаланиб қилинган воситачилик — мол-мулки мусодара қилиниб, етти йилдан ўн беш йилгача муддатга озодликдан маҳрум қилиш билан ва озодликдан маҳрум қилиш муддатини ўтаганидан сўнг икки йилдан беш йилгача муддатга сургун қилиш ёки сургун қилмаслик билан жазоланади.

Ушбу нормада кўришимиз мумкинки, қилмишнинг диспозиция қисми ҳозирги Жиноят кодексига назарда тутилган қилмиш билан деярли ўхшаш бўлса-

¹ Ўзбекистон ССР Жиноят кодекси. –Т.: 1971. – Б.124.

да, унга тайинланган жазо турлари ва миқдорлари кескин фарқ қилади. Яъни, мазкур жиноят учун Ўзбекистон ССР Жиноят кодексида бугунги кунда қонунчилик тизимидан чиқариб ташланган мол-мулкни мусодара қилиш (бу жазо бугунги кунда эҳтиёт чораси ҳисобланади), сургун қилиш каби жазолар тайинланган.

Мустақиллик йилларидан кейин Ўзбекистон Республикасининг Жиноят кодекси янги таҳрирда қабул қилиниб, пора олиш-беришда воситачилик қилиш жинояти 1994 йил қабул қилинган ва 1995 йил апрель ойида кучга кирган Жиноят кодексининг 212-моддасида ўз аксини топди.

Ушбу модданинг биринчи қисмига кўра:

Пора олиш-беришда воситачилик қилиш, яъни пора олиш ёки бериш хусусидаги келишувга эришишга қаратилган фаолият, шунингдек, манфаатдор шахсларнинг топшириғи билан порани бевосита бериш —

энг кам ойлик иш ҳақининг эллик бараваригача миқдорда жарима ёки уч йилгача ахлоқ тузатиш ишлари ёхуд олти ойгача қамоқ ёки уч йилгача озодликдан маҳрум қилиш билан жазоланади.

Ушбу кодексда акс этган мазкур нормада қандай жиноят пора-олиш беришда воситачилик қилиш деб ҳисобланиши ва жиноят учун тайинланган алтернатив жазо турлари: ахлоқ тузатиш ишлари, қамоқ, озодликдан маҳрум қилиш каби жазолар тайинлангани билан олдинги жиноят кодексида кескин фарқ қилишини кўришимиз мумкин.

Норманинг икинчи қисмига кўра, пора олиш-беришда воситачилик қилиш:

а) такроран, хавфли рецидивист ёки илгари ушбу Кодекснинг 210 ёки 211-моддаларида назарда тутилган жиноятларни содир этган шахс томонидан;

б) кўп миқдорда пора олиш ёки бериш вақтида;

в) бир гуруҳ мансабдор шахслар томонидан олдиндан тил бириктириб пора олаётганлиги воситачига аён бўлган ҳолда содир этилган бўлса, —

мол-мулк мусодара қилиниб ёки мусодара қилинмай уч йилдан беш йилгача озодликдан маҳрум қилиш билан жазоланади.

Ушбу норма олдингисидан кескин фарқ қилиб, 1959-йилда қабул қилинган Ўзбекистон ССР Жиноят кодексида мазкур жиноятнинг такроран ва илгари порахўрлик жинояти билан судланган шахс ҳамда мансабидан фойдаланиб содир қилиниши оғирлаштирувчи ҳолатлар ҳисобланган бўлса, 1994 йилдаги Жиноят кодекси таҳририда эса юқоридаги белгилардан ташқари ушбу жиноятнинг кўп миқдорда пора олиш ёки бериш вақтида ҳамда бур гуруҳ шахслар томонидан олдиндан тил бириктириб пора олаётганлиги воситачига аён бўлган ҳолда содир

қилиниши оғирлаштирувчи ҳолатлар деб эътироф қилинган. Яна шуни ҳам алоҳида таъкидлаш керакки, мазкур қисмдаги таҳрирда ушбу жиноятни содир қилган шахс мансабдор шахс бўлиши шартлилига ҳам инкор қилинган.

Бундан ташқари, пора олиш-беришда воситачилик қилишнинг оғирлаштирувчи таркиби учун белгиланган жазо тури ҳам олдингисидан фарқ қилиб, иккинчи қисм санкциясида бу жиноят учун мол-мулк мусодара қилиниб ёки мусодара қилинмай уч йилдан беш йилгача озодликдан маҳрум қилиш жазоси тайинлаши кўзда тутилган.

Шу билан бирга, мазкур норманинг учинчи қисми ҳам мавжуд бўлиб, унга кўра:

Пора олиш-беришда воситачилик қилиш:

а) ҳақ эвазига;

б) жуда кўп миқдорда пора олиш ёки бериш билан;

в) уюшган гуруҳ манфаатларини кўзлаб;

г) масъул мансабдор шахс томонидан содир этилган бўлса, —

мол-мулк мусодара қилиниб ёки мусодара қилинмай беш йилдан саккиз йилгача озодликдан маҳрум қилиш билан жазоланади.

Ушу қисмда ҳам пора олиш-беришда воситачилик қилиш жинояти учун жазони оғирлаштирувчи ҳолатлар берилган ва бу қисмда ушбу жиноятнинг мансабдор шахснинг мансаб ваколатидан фойдаланиб шу жиноятни содир қилиши ҳам жазони оғирлаштирувчи ҳолатлар деб белгиланган ҳамда мазкур жиноят учун тайинланадиган жазо турида бир вақтнинг узида ҳам асосий ҳам қушимча жазо тайинланганини куришимиз мумкин.

Яна шуни ҳам таъкидла жоизки, мазкур норма сўнги қисмида рағбатлантирувчи қисм ҳам мавжуд бўлиб, унга кўра:

башарти, пора олиш-беришда воситачилик қилган шахс жиноий ҳаракатларни содир этганидан кейин бу ҳақда ўз ихтиёри билан арз қилса, чин кўнгилдан пушаймон бўлиб, жиноятни очишда фаол ёрдам берган бўлса, жавобгарликдан озод қилиниши белгилаб қўйилган. Нормадаги ушбу мазмун ҳозирда амалдаги Жиноят кодексига ҳам белгилаб қўйилган.

Фойдаланилган адабиётлар/ Сноски/ References:

1. Ўзбекистон Республикасининг Жиноят кодекси. 22.09.1994. Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси, 23.01.2020 й., 03/20/603/0071-сон, 26.03.2020 й., 03/20/613/0362-сон, 22.07.2020 й., 03/20/629/1087-сон, 05.10.2020 й., 03/20/640/1348-сон, 06.11.2020 й., 03/20/645/1469-сон, 04.12.2020 й., 03/20/653/1592-сон; 26.12.2020 й., 03/20/658/1670-сон; 15.01.2021 й.,

03/21/667/0035-сон, 13.02.2021 й., 03/21/673/0112-сон, 18.02.2021 й.,
03/21/675/0126-сон; 30.03.2021 й., 03/21/679/0256-сон

2. Ўзбекистон Республикасининг Коррупцияга қарши курашиш тўғрисидаги ЎРҚ-419-сон Қонуни. 03.01.2017. Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, 2017 й., 1-сон, 2-модда; Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси, 16.01.2019 й., 03/19/516/2484-сон; 24.05.2019 й., 03/19/542/3177 - сон, 2019 й., 2-сон, 47-модда.

3. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Ўзбекистон Республикасида коррупцияга қарши курашиш тизимини такомиллаштириш бўйича қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги ПФ-6013-сон Фармони. 26.06.2020. Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси, 30.06.2020 й., 06/20/6013/1002-сон.

4. Рустамбаев М.Х. Жиноят ҳуқуқи. Умумий қисм. Дарслик. – Т: “ILM ZIYO”, 2006.

5. . Рустамбаев М.Х. Криминология. Дарслик. – Тошкент.: ТДЮУ, 2008.

6. Усмоналиев М. Жиноят ҳуқуқи. Дарслик. – Т: ТДЮИ, 2009.

7. .Зуфаров Р.А., Ахраров Б.Ж., Мирзаев У.М. Коррупция. Қонун. Жавобгарлик. Монография. – Т.: ТДЮИ, 2011.

8. Шамсутдинов Б. Коррупциявий жиноятлар учун жавобгарлик. Монография. – Т: ТДЮУ, 2020. – Б. 63.

